

PENTRU UN CATALOG COMPLET AL IMPORTURILOR AMFORICE LA ALBEȘTI (JUD. CONSTANȚA)

M. BĂRBULESCU, I. BUZOIANU, N. CHELUȚĂ-GEORGESCU

Prezentarea unei situații de ansamblu asupra importurilor amforice din cetatea greco-indigenă de la Albești nu poate face abstracție de prezența unor categorii de ștampile cu centre de producție care, deși uneori presupuse, le considerăm în continuare ca *nedeterminate*¹. În această categorie am inclus:

- A. Ștampile cu monogramă (altele decât cele atribuite peninsulei Cnidos);
- B. Ștampile cu nume proprii întregi (uneori și cu emblemă);
- C. Grafitti;
- D. Ștampile anepigrafice;
- E. Cărămizi ștampilate.

Distinct de aceste categorii, un capitol (F) de *Addenda* va prezenta pe categorii — ștampile și recipiente amforice — materialele noi apărute în urma cercetărilor arheologice.

În final, un capitol de concluzii va prezenta date generale oferite de studierea exclusivă a materialelor amforice, date care la timpul potrivit, vor putea fi confruntate și verificate prin analiza altor probleme ce vor avea în centrul atenției lor așezarea de la Albești².

A. ȘTAMPILE CU MONOGRAMĂ

O categorie distinctă o reprezintă ștampilele cu monograme — cu excepția celor recunoscute ca fiind de Cnidos și au fost prezentate de noi mai înainte. Deși doar în număr de opt, lotul lor nu are un caracter unitar, forma torților, caracteristicile argilei și conținutul ștampilelor făcând dovada apartenenței lor la centre de producție diferite. Singure două piese — inv.

¹ Pentru acestea, în tabele de la sfârșitul articolului folosim termenul de *Alte centre*.

² Nu folosim denumirea de *Albești I*, întrucât celelalte așezări depistate în zonă (Albești II, III și IV) nu au făcut încă obiectul unei comunicări scrise, apărute într-o revistă de specialitate, iar observațiile, desigur importante, se datoresc nu unei săpături arheologice sistematice, ci au la bază cercetări periegetice, aerofotogrametrice și câteva sondaje (vezi M. Irimia, în *Symposia Thracologica*, 7, Tulcea, 1989, p. 101).

21998 și 21992 par a avea o origine comună, deși una dintre ele poartă o ștampilă circulară englică, iar cealaltă, în relief, o monogramă înscrisă într-un cadru rectangular. Alt exemplar, dintr-o pastă pe care în alte condiții am fi apreciat-o de Thasos — inv. 21991 —, prezintă o monogramă *HPA*, cu primele două litere în ligatură, formă pe care am putea-o considera, eventual, o dezvoltare a monogramei *HP*, tot în ligatură, de pe ștampilele de Samos. Alte piese se disting fie printr-o pastă insuficient arsă și cu multe incluziuni de nisip și calcar (inv. 33659), fie printr-una bej cu nuanță roz, cu mica în paiele fine și dese și cu angobă alburie la exterior (inv. 32383). Reține atenția un fragment din toarta și buza unei amfore din pastă cenușie, aspre la pipăit (inv. 14108). Buza vasului este rulată la exterior, iar toarta, pornită din apropierea buzei, prezintă o ștampilă în care, pe o formă apropiată, Brashinskii pare a recunoaște o ștampilă de Byzantion, cu inițialele numelui orașului³. Forma vasului însă, și culoarea argilei pentru exemplarul nostru diferă de ceea ce Brashinskii, în comentariul său, recunoaște a fi un exemplar de Soloha II. Sigur este că fragmentul de care ne ocupăm aparține unui tip de amforă mai puțin obișnuit și probabil mai timpuriu decât restul materialului ceramic din sectorul în care a fost descoperit (SB, c. 62, —1,45 m). Celelalte ștampile cu monogramă aparțin, în general, secolului III î.e.n., elementele de referință oferindu-le, pe rând, o ștampilă de Thasos cu numele lui Ἀπολλόδωρος (pentru piesa inv. 21991), o ștampilă heracleeană aparținând lui Ἀριστοκράτης și o alta cu inscripția Κυρηναίου (pentru exemplarul inv. 14143); o marcă Ζήνων Β (pentru piesa inv. 14119); în sfârșit, câteva ștampile sinopeene din grupa a IV-a, pentru piesele inv. 21998 și 33659. Exemplarul inv. 32383, aflat în SB, c. 141, la —0,80 m, pare anterior unei ștampile sinopeene din grupa a V-a și unei piese de Cos, ambele aflate în același carou, la —0,40 m adâncime.

B. ȘTAMPILE CU NUME PROPRII ÎNTREGI

În cadrul acestei categorii, un grup aparte îl constituie câteva torți de amorfă, pe care caracteristicile argilei din care sînt făcute și conținutul ștampilelor ne determină să le considerăm de producție pontică. Este vorba de două exemplare cu ștampile Βοσπορίου și de alte cinci de tipul Μυρσιλείας, însoțit de un al doilea nume. Deși la ambele tipuri pasta este asemănătoare — roșie — cărămizie cu diverse incluziuni de nisip, calcar sau de natură minerală, ea este mai bine lucrată și are aspect mai fin la prima categorie, și mult mai puțin îngrijit la a doua. Este vorba, probabil, de două centre diferite din bazinul pontic, dificil de localizat în absența unor exemplare întregi ștampilate, descoperite în vreunul din centrele acestui areal. Forma numelui la primele exemplare, exclude recunoașterea unui termen etnic, așa cum am fi tentați la prima vedere⁴, și ne limitează recunoașterea la aceea a unui nume propriu, prezent pe vase ceramice de lux

³ I.B. Brashinskii, *Greceskii keramiceskii import na nimen Donu v V—III vv.do n.e.*, L., 1980, p. 46—47.

⁴ Termeni etnici, după C.I.R.B., M.-L., 1965, p. 838 ar. fi Βόσπορος, Βοόσπορος, Βοσπορεύς, Βόσπορις.

și în inscripții din Regatul Bosporan⁵ și de pe coasta vest-pontică⁶, nume pe care cei mai mulți, pornind de la informația lui Demosthene⁷, îl leagă de Byzantion⁸.

Pentru al doilea tip — *Μυρσιλείας*, informațiile noastre provin de la *Pantikapaion*⁹ și *Tanais*¹⁰, dar nu sînt mai edificatoare în ce privește producția unei atari ceramici. Grupul relativ numeros al acestor ștampile aflate pe litoralul nord-pontic și caracteristicile argilei, care se apropie de cea pe care Zeest o atribuia *Pantikapeului*¹¹, nu exclude o producție locală, deși trebuie să recunoaștem că localizarea amorfelor bosporane nu este îndeajuns de pusă la punct și rămîne în continuare discutabilă, mai ales că Bosporul, în sec. IV î.e.n. excela prin exportul de cereale și abia dacă putea fi privit în calitate de exportator de vinuri¹².

Prezența acestor ștampile la Albești înșă, documentează pătrunderea unui material amorfic aparte, față de ceea ce ne oferise pînă acum bazinul pontic¹³ și care, probabil, aparține altor centre decît cele cunoscute deja în acest areal¹⁴.

În privința cronologiei lor, doar pentru două piese dispunem de elemente de referință, uneori însă, nu suficient de stricte. Avem în vedere o ștampilă *Βοσπόριχος* aflată în SB, c. 121 împreună cu ștampile heracleene din primul sfert al sec. III î.e.n., dar și cu altele sinopeene din grupele V și VI; o piesă *Μυρσιλείας Μανικός* aflată în SB, c. 53 împreună cu o ștampilă rhodiană a producătorului *Ἑλληνικός*, datată după 240 î.e.n., dar oricum anterioară începutului grupei a III-a de ștampile aparținînd acestui centru. Prin extindere, putem considera ca perioadă a circulației acestor piese la Albești cu siguranță sec. III î.e.n. și, posibil, și primele decenii ale secolului următor.

În categoria ștampilelor a căror proveniență poate fi presupusă, am inclus și două torți cu înălțime relativ mică (0,145 m la una din piese — inv. 14 121 și 0,125 m la cealaltă — inv. 14 129, la care îi lipsește însă partea de jos), lucrate dintr-o pastă cafenie, bine arsă, cu incluziuni fine, la o analiză superficială, de nisip și mică, și angobă deschisă la exterior. Torțile sînt mult lățite, au secțiune elipsoidală și o ușoară canelură mediană. Ambele poartă în cartuș dreptunghiular îngust (4,5×0,5 cm) ștampila *Κυρηναίου* un derivat adjectival de la un toponim *Κυρήνη*. Cum în onomastica cunoscută pe bază de ștampile amorifice nu am întîlnit numele sau alte forme apropiate ale lui, ne vedem nevoiți să recunoaștem în acest

⁵ *Ibid.*, nr. 473 și mai ales discuția la nr. 916

⁶ *Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae* (IGBR), 12, Serdica, 1970, în lista strategilor de la nr. 324 și stela înmăreră de la nr. 330 ter.

⁷ Demosthene, XVIII, 90

⁸ Vezi mai sus, nota 5 cu nr. 916 și IGBR, sub nr. 473: L. Robert, *Études épigraphiques et philologiques*, P., 1938, p. 200 sqq.

⁹ E.M. Staerman, *MIA*, 25, 1952, p. 394

¹⁰ D.B. Selov, *Keramiceskie kleima iz Tanaisa III-I vekov do n.e.*, M., 1975, nr. 601

¹¹ I.B. Zeest, *Keramiceskaia tara Bospora*, M., 1960, p. 94—95

¹² Vezi observația și la I.B. Brashinskii, *op. cit.*, p. 32—33

¹³ Ambele grupe sînt bine atestate la Callatis și în apropierea orașului. Pentru *Βοσπόριχος*, vezi M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 1065—1066 și Al. Avram, *SCI VA*, 39, 1988, 3, p. 312, nr. 143; pentru ștampile din grupul *Μυρσιλείας*, Th. Sauciuc-Săveanu, *Dacia*, 3—4, 1926, p. 428, e; M. Irimia, *Pontica*, 6, 1973, p. 50, nr. 2 (tot Albești); Al. Avram, *loc. cit.*, nr. 149 (Schitu)

¹⁴ Deși E.M. Staermann înclină să le atribuie Chersonesului — vezi E.M. Staermann, *op. cit.*, p. 394, iar B.N. Grakov, *Cnidosului*, vezi observația la Selov, *op. cit.*, p. 152, sub nr. 601

derivat un termen etnic, indicînd, cel mai probabil, originea producătorului, legată se pare de marele oraș din nordul Africii. Rezervele noastre sînt cu atît mai mari cu cît pînă în prezent a fost imposibil de identificat amorftele cunoscutele cetăți lybiene, iar un exemplar presupus ca aparținînd acestui centru și aflat la muzeul din Alexandria poartă o ștampilă circulară cu simboluri care apar pe monedele acestei cetăți în sec. III î.e.n.¹⁵. La Albești ștampilele se datează spre sfîrșitul sec. III î.e.n., contextul de referință oferindu-l ștampila cnidiană cu numele lui Ἀρχιπιδας datat, cum am văzut, cca. 220—210 î.e.n. și două piese sinopeene de grupa a VI-a (pentru exemplarul inv. 14 121) și o ștampilă Μυρσιλείας (pentru exemplarul inv. 14 129) aflată în SB, c.5, la — 0,60 m adîncime (față de — 0,50 m, adîncime înregistrată pentru exemplarul Κυρηναίου).

Informațiile de care dispunem, deși fragmentare, sînt mai numeroase în privința grupului *Parmeniskos*¹⁶, pe care cercetările arheologice par să-l localizeze în arealul cetății Pella, din Macedonia¹⁷ și, mai nou, în Thessalia, la Melibee¹⁸, cetate cunoscută din diverse surse pentru producția sa vinicolă. La Albești s-a descoperit un singur exemplar care poartă ștampila Μικίωνος și este atribuit în mod cert acestui grup. Alte piese presupunem că ar putea fi atribuite cercului respectiv, raportîndu-ne la profilul vasului ilustrat de Grace, în *Pnyx*, pl. 74, nr. 206—208 și pl. 80, mai ales nr. 208. Trăsătura caracteristică a grupului o constituie buza vaselor, cu o muchie ascuțită în exterior, trăsătură pe care o recunoaștem la 4 exemplare de la Albești (vezi planșele), cu ștampile Διφίλου și Διωτίμου. Din păcate, lista onomastică publicată de Grace în 1936¹⁹ nu conține aceste nume, de aceea propunerile noastre de atribuire se bazează exclusiv pe forma buzelor. Ștampilele, deși conțin tot un singur nume dispus pe două rînduri, sînt de un tip aparte, datorat prezenței unei embleme, situate pe una din laturile scurte ale ștampilei — în cazul lui Διφίλος, sau între cele două rînduri ale inștriptiei — pentru Διωτίμος. Majoritatea ștampilelor grupului *Parmeniskos* se datează de la începutul sec. III î.e.n. pînă la începutul sec. II î.e.n.²⁰, perioadă ce corespunde, în general, situației înregistrate la Albești. Într-un singur, caz — SA, c.2, — 0,75 m —, piesa cu numele lui Μικίων s-a aflat într-un context mai timpuriu — cca. 340 î.e.n., oferit de prezența ștampilei thasiene cu numele lui Ἀρότης²¹. Restul exemplarelor, atribuite de noi grupului *Parmeniskos*, sînt databile în a doua parte a sec. III î.e.n. și probabil, începutul sec. II î.e.n., cele mai bune contexte de datare oferinde-le ștampilele rhodiene Μέμων, Μένωτορ și Μνησίθης, prezente fiecare cu cîte un exemplar Διφίλος (SA, c. 45, — 0,55 m, SC, c. 61, — 0,85 m și SB, c. 65, — 0,42 m) precum și cîteva exemplare sinopeene din grupele V și mai ales VI, aflate împreună cu Διωτίμος (SB, c. 72) și din nou Διφίλος (ultimile două contexte notate mai sus).

¹⁵ Apud J.-Y. Empereur, A. Hesnard, *Les amphores hellénistiques du monde égéen*, în *Céramiques hellénistiques et romaines*, II, p. 12

¹⁶ V. Grace, *Hesperia*, Suppl. 10, 1936 (*Pnyx*), p. 168

¹⁷ V. Grace, M. Savvatianou-Pétrapoulakou, *Délos*, 27, p. 280, n. 1, cu trimiterea la Ch. Macharonas, *Archaiologikon Deltion*, 16, 1960, p. 82; I. B. Brashinskii, SA, 1966, 4, p. 230

¹⁸ Apud J.-Y. Empereur, A. Hesnard, *op. cit.*, p. 12 și n. 31

¹⁹ Vezi mai sus, n. 16

²⁰ *Ibid.*

²¹ Vezi la noi, *Pontica*, 19, 1986, p. 65 și catalog, p. 70, nr. 99(4)

Nu putem propune cu suficiente argumente atribuirea către producția aceluiași centru thesalian pentru un grup de trei ștampile, a căror legendă constă tot dintr-un singur nume dispus pe două rânduri. În două cazuri — piesele inv. 14 396 și 37 230 — pasta este cărămizie, cu angobă de culoare deschisă, la primul exemplar, și cu mica în paiete mari, cu aspect apropiat, la o examinare de suprafață, de exemplarul ΔΙΦΙΛΟΣ (pentru piesa inv. 37 228). Prima ștampilă (inv. 14 396) conține un nume dispus retrograd, în care cu greu am putea, eventual, recunoaște un [Σώπα]τρο[ς]; cea de a doua (inv. 37 230), prezintă o inscripție [...]ΑΝΟΔΩΡΟΣ, separată printr-o linie orizontală, lătită. Singurul nume păstrat întreg — în forma Α-ριστώ[νακτο[ς]], apare pe exemplarul inv. 31 694, ale cărui caracteristici de pastă ne-ar indica, mai degrabă, un produs cnidian. De altfel, dintre cele trei, este și singura piesă aflată într-un context arheologic mai clar, datorat ștampilei producătorului rhodian Αριστοκλής I²².

C. GRAFITTI

În categoria ștampilelor nedeterminate am inclus și doi grafiti, apli cați la baza gâtului (inv. 32 405) sau pe partea interioară a torții (inv. 33 622- la două vase diferite dintr-o argilă brun-cărămizie, mai compactă, în primul caz, și cu aspect grosier, la al doilea.

Primul grafit în forma III se referă, probabil, la capacitatea vasului²³; pentru al doilea grafit — trei linii convergente —, un semn asemănător am aflat pe un vas de la Salamina (Cypru), ale cărei calități de argilă sînt însă diferite²⁴. Semnul în cauză a fost aplicat la Salamina pe un vas aflat într-un nivel elenistic cu datare largă (sec. IV-II î.e.n.), ce suprapunea un alt nivel arhaic. Pentru primul grafit, aflarea lui la un nivel superior față de o ștampilă sinopeană de grupa a IV-a (în S.A. c.95, — 0,30 m față de 0,55 m), ar putea pleda pentru plasarea lui la o dată ulterioară ștampilei respective.

D. ȘTAMPILE ANEPIGRAFICE

În sfîrșit, o categorie importantă între materialele care fac obiectul discuției noastre o reprezintă ștampilele anepigrafice. În număr de 5, ele aparțin unor centre de producție diferite, pe care, simpla observație a formelor sau a caracteristicilor de pastă, nu este suficientă să ne dea certitudinea unei atribuirii. Două dintre torți (inv. 32 440 și 32 635) au aspect elipsoidal, mult lătit (4,6×2,4 cm) și aceeași argilă bej-cărămizie cu paiete, de mică. Ambele prezintă la partea superioară o ștampilă circulară în care doar într-un singur caz (inv. 32 440; cealaltă ștampilă e mult corodată) putem presupune un profil de vas (?), înconjurat de un cerc perlat. Ambele presupun o origine samiană²⁵ și o datare ridicată în sec. IV î.e.n., după situația din SB, c.31 (pentru exemplarul inv. 32 440) și SD, c.21 (pentru exemplarul inv. 32 635). Un al treilea exemplar, deși de o formă apropiată

²² Vezi la noi, Pontica, 20, 1987. (*Rhodos*), catalog nr. 132(16).

²³ Respectiv o măsură de 6 χόεαι attice, ceea ce ar corespunde unei capacități de 19,440 l sau 19,650 l, după sistemul nou.

²⁴ Y. Calvet, *Salamine de Cypre, III, Les timbres amphoriques*, Paris, 1972, nr. 155

²⁵ V. Grace, *Hesperia*, 40, 1971, 1

(4,2×1,5 cm în secțiune) are pasta cu o tentă mai cărămizie și prezintă la suprafață o ușoară canelură longitudinală. Ștampila, tot circulară, este mult adâncită și are imprimat capul Athenei²⁶. Condițiile de descoperire (SD, c.32, — 0,60 m) îi asigură o datare în prima jumătate sau primul sfert al sec. III î.e.n., susținută de ștampila thasiană cu numele lui Κόχρε²⁷.

Două fragmente de gîturi, ambele cu profil cilindric și buză rulată la exterior au fiecare câte o toartă ștampilată, în care apare numai emblema. Unul dintre ele, cu pasta asemănătoare produselor de Rhodos și urme de vopsea roșie la baza tortii (inv. 34 722) prezintă într-un cadru circular o cunună de raze. Celălalt exemplar (inv. 22 005), dintr-o pastă ceva mai închisă și cu caneluri plate, pronunțate, prin interior, prezintă la partea superioară a tortii o ștampilă rectangulară cu simbolul „tirs”. În amîndouă cazurile beneficiem de un context arheologic ajutător, oferit de ștampila „eponimului” thasian „Ῥοφῶν I” (pentru piesa inv. 22 005) și de aceea a producătorului rhodian Παυσανίας I (pentru piesa inv. 34 722). Este vorba, deci, de piese plasate în primul sfert și la mijlocul sec. III î.e.n., intervale de timp bine marcate, de altfel, aici și de alte importuri amforice.

E. CĂRĂMIZI ȘTAMPILATE

Un ultim exemplar de care ne vom ocupa este un fragment de cărămidă ștampilată, aflat în SB, c. 131 împreună cu alte materiale din sec. III î.e.n. Ștampila, dispusă pe două rînduri, prezintă legenda Οἶνος/Κεϋς în dispunere , probabil un nume propriu de la un radical οἶνος, întîlnit și la alte antroponime grecești și fără legătură cu semnificația radicalului. Caracteristicile argilei par să indice producția unui centru pontic, orientat și spre producția și exportul unor materiale de construcție în general, în zone mai apropiate.

F. ADDENDA

Săpăturile arheologice care au continuat la Albești în intervalul care s-a scurs de la publicarea importurilor amforice din această așezare, au ocazionat recuperarea unui material amforic important. El va fi integrat cataloagelor deja apărute, în ordinea numerică stabilită separat, pentru fiecare centru²⁸. Observațiile din *addendă* vor avea în vedere numele noi apărute și situații stratigrafice care au permis aprecieri de ordin cronologic sau eventuale reveniri asupra unor cronologii propuse anterior. Acest capitol se va referi, pe rînd, la:

F.1. *Ștampile amforice nou apărute*, în ordinea deja stabilită a centrelor de producție (Heraclea Pontică, Rhodos, Sinope);

F.2. *Tipuri amforice între materialele ceramice recent recuperate*:

F.1. *Ștampile amforice nou apărute*

Cele mai numeroase exemplare — 17 — aparțin producției din *Heraclea Pontică*. Din punct de vedere tipologic se menține în continuare preponderența ștampilelor cu un singur nume — 13 piese; ștampilele cu două

²⁶ Pentru ștampile cu acest simbol, vezi Grace, *Stamped Amphora Handles...*, pl. I/3 și p. 297

²⁷ Vezi la noi, Pontica, 19, 1986, p. 71—72 și catalog 108(13)

²⁸ Vezi la noi, Pontica, 19, 1986, p. 74

nume sînt reprezentate prin două piese. Alte două piese le-am integrat categoriei ștampilelor cu un singur nume în formă prescurtată sau cu litere dispartate; este vorba de un exemplat *HPA* cu inscripție în relief și de o ștampilă care păstrează doar litera *delta*, posibil de la un eventual Δ[1] sau de la un nume cu această inițială și dispunere retrogradă. Din punct de vedere onomastic, ștampilele nou apărute îmbogățesc numeric seriile deja cunoscute cu numele lui Ἀριστοκράτης (5 exemplare), Φιλότιμος (2 exemplare) Ἀρίστιππος (un exemplar). Prezențe noi marchează numele lui Διονύσιος într-o variantă diferită de cea a aparițiilor de la Elisavetovskoe notate de Brashinskii²⁹, Ἀριστος și Ἀΐσιος. Ultimul nume, deși necunoscut pînă acum în onomastica heracleeană, apare la Callatis imprimat pe un gît de pithos³⁰. Nou este pentru noi și numele producătorului Σάτυρος, mai puțin cunoscut în această funcție³¹ și un nume, posibil tot de producător, cu sufixul —[λ]ις foarte rar înfîlînit în onomastica heracleeană.

Observațiile cu privire la cronologia lor comportă o serie de precizări rezultate în urma analizei celorlalte categorii de ștampile. Dacă la început am notat³² aflarea unor exemplare heracleene cu ștampile de Rhodos și, mai rar, de Thasos, în funcție acum de configurarea primelor într-un grup omogen plasat, în linii mari, între complexul Koroni și începutul grupei a III-a³³, ne determină să lărgim limita inferioară a ultimei perioade de ștampile heracleene (C) pînă, probabil, în jurul mijlocului secolului III î.e.n. Observațiile mai noi legate de contextul arheologic al unor ștampile sinopeene din ultimele grupe grakoviene³⁴ pledează în favoarea acestei datări mai coborîte. Ștampilele nou descoperite se încadrează, majoritatea, în grupa a IV-a tipologică, respectiv în perioada C după Brashinskii, 1980³⁵. Numele lui Ἀριστοκράτης, dispus pe toarta vaselor, apare alături de alte exemplare, cunoscute deja, purtătoare ale aceluiași nume (în SB, c.38 și SA, c.34), sau cu numele lui Φιλότιμος (tot SA, c.34). În primul caz (SB, c.38, — 0.60 m), ștampa Ἀριστοκράτης s-a aflat împreună cu un nou exemplar rhodian dintr-o perioadă începută cu puțin înaintea marcării lunilor (inv. 32 382, vezi catalogul mai departe), pentru care pledează, mai clar acum, și alte contexte de descoperire deja semnalate³⁶, susținute de numele lui Δαήμων Ξερότιμος, Καλλικρατίδας. În SB, c.65, pe același nivel plasat la —0.55 — 0.60 m, s-au aflat exemplare heracleene ștampilate cu numele lui Ἀριστος și Πασιάδας și o piesă de Rhodos cu numele producătorului Μνησίθης. Ștampa cu numele lui Διονύσιος aflată tot acolo, la —0.65 m adîncime, pare ceva mai timpurie, însă tot în limitele primei jumătăți a sec. III î.e.n.

Prezența heracleeană la Albești pare astfel și mai bine marcată în sec. III î.e.n. și oferă suficiente argumente de reluare a discuțiilor privind limita cronologică inferioară în ștampilarea produselor acestui centru.

Ștampilele noi de Rhodos sînt în număr de 9, dintre care două aparțin eponimilor, iar restul — producătorilor. Toate fac parte din același tip al tortiilor cu curbura lină. Numele, unele sînt deja cunoscute la Albești —

²⁹ I.B. Brashinskii, *op. cit.*, catalog nr. 169 — 177

³⁰ Th. Sauciuc-Săveanu, *Dacia*, 3 — 4, 1927 — 1932,

³¹ Observații la I.B. Brashinskii, *op. cit.*, p. 172, sub nr. 418 — 419

³² Vezi Pontica, 19, 1986, p. 42

³³ Pontica, 20, 1987, p. 53-67

³⁴ Pontica, 21 — 22, 1988-1989, p. 30-41

³⁵ Discuții asupra ștampilelor de Heraclea Pontică, vezi la noi, Pontica, 19, 1986,

Κρέων, Πανσανίας, Θεόδωρος Καλλικρατίδας (ultimul eponim), altele sînt apariții noi. Între acestea, notăm numele eponimului 'Ονάσανδρος, cunoscut și pe ștampilele cu „buton”, și ale producătorilor Μνησίθης și 'Ελλάνικος. Două ștampile pe care legenda este parțial conservată, aparțin tot acestei categorii. Este vorba de o ștampilă circulară cu inscripția păstrată în forma 'Αριστ[...], dispusă în jurul unei flori de rodie; și de o altă piesă cu ștampilă în formă rectangulară și cu un sufix -ρικου. La primul exemplar, trăsăturile unor resturi de litere și spațiul din inscripție rămas neîntregit exclud un 'Αριστίων (cu genitivul -ωνος) sau 'Αρίστρατος, ultimul cunoscut de altfel numai ca eponim, și presupun mai degrabă un 'Αρισταίνετος, deși numele respectiv noi nu l-am aflat în onomastica rhodiană³⁷. Pentru un 'Ανδρικος, în al doilea caz, tipologia torții nu se potrivește cu perioada de activitate a producătorului, stabilită nu mai devreme de sec. II î.e.n.³⁸.

Din punct de vedere cronicologic, toate piesele se plasează la o dată apropiată de mijlocul sec. III î.e.n. și de începutul menționării lunii pe ștampilă. Referindu-ne la numele noi apărute, 'Ονάσανδρος apare alături de Εύκλης și Ξενάρετος într-o perioadă II A³⁹, foarte apropiată marcării lunilor, iar pentru 'Ελλάνικος aflăm menționarea lui într-un depozit din al treilea sfert al sec. III î.e.n.⁴⁰, deși pentru același nume se menționează uneori, și ultimul sfert al secolului⁴¹. Contextul arheologic de la Albești nu exclude și o datare așa de târzie, oricum însă anterioară ștampilelor de tip Pergam, susținută de prezența unor exemplare sinopeene din grupa a V-a (în SB, c. 53).

O situația interesantă, la care am făcut aluzie mai înainte, ni se oferă în SB, c.65, unde aflăm la -0,55 m exemplarul de Rhodos cu numele producătorului Μνησίθης, iar ceva mai sus, la -0,50 - 0,42 m ștampilele lui Θεόδωρος și, respectiv, 'Ονάσανδρος. Cum însă nu cunoaștem și exemplare de amorfe cu ambele torți ștampilare, în care să apară unul din aceste nume, nu putem propune ca două din piese să fi aparținut unui astfel de exemplar.

În sfîrșit, în SD, c.90, la -0,30 m, ștampila rhodiană cu legenda neîntregită [...]ρικου s-a aflat cu două exemplare sinopeene din grupa a IV-a - 'Αριστίων și Κρατίσταρχος, ambii astynomi plasați, într-un studiu recent⁴², spre sfîrșitul perioadei (dateate cca. 282-260 î.e.n.).

În concluzie, se păstrează în continuare caracterul omogen al lotului de ștampile rhodiene de la Albești, iar perioada din jurul mijlocului sec. III î.e.n. se conturează ca perioadă de masivă răspîndire a acestor importuri aici.

Singurul exemplar *sinopean* nou apărut este reprezentat de o ștampilă fragmentară, aparținînd, probabil, unui producător 'Αντίμαχος al cărui nume a fost de două ori imprimat. Înclinăm să considerăm exemplarul în cauză un rebut de fabricație, iar numele producătorului să-l plasăm în grupa a VI-a, după Grakov, dat fiind aflarea piesei într-un martor (SB, c.43 - 53) din apropierea căruia s-au recoltat ștampilele unor astynomi din grupele V și VI.

³⁷ Vezi totuși un producător rhodian în forma 'Αρίστα(...) pe o toartă de același tip la D.B. Șelov, *op. cit.*, p. 43, nr. 72.

³⁸ Vezi discuția *tot acolo*, p. 84, sub nr. 267.

³⁹ V. Grace, M. Savvatianou-Pátrapoulakou, *op. cit.*, p. 301.

⁴⁰ V. Grace, *Hesperia*, Suppl. 10, 1956, p. 143, nr. 100.

⁴¹ Y. Calvet, *Kition - Bamboula*, Paris, 1982, nr. 46.

⁴² N. Conovici, *SCIVA*, 40, 1989, 1, în special p. 40.

F.2. *Tipuri de amfore*

Categoria recipientelor întregi sau fargmentare în care se pot recunoaște particularitățile producției unui anumit centru ceramic și-a sporit conținutul printr-un număr de 12 exemplare. Deși structura noului lot nu ne oferă surprize — majoritatea (10 exemplare) provin din Heraclea Pontică, restul de două piese sînt de Rhodos și Cnidos —, beneficiem de data aceasta de două avantaje:

1) aflarea unui număr de 10 exemplare în același complex (SB, c.65); exemplarele rămase provin din complexe învecinate: SB, c.63 și SB, c.64);

2) marcarea unora dintre piese — 9 la număr —, prin ștampile.

În felul acesta se poate stabili o relație mai strînsă între tipul de amforă și ștampila aplicată pe ea; de asemenea, va fi mai ușor de remarcat coexistența în același interval de timp a unor amfore aparținînd unor tipuri și centre diferite.

Centru de producție	sec.IV				sec.III				sec.II			
Heraclea Pontica	diagonal	diagonal	diagonal	cross	cross	cross						
Thasos		diagonal	diagonal	cross	cross	cross						
Rhodos					diagonal	diagonal						
Sinope			diagonal	diagonal	cross	cross	cross	diagonal				
Cnidos					diagonal	diagonal	diagonal	diagonal				
Chersones									dots			
Cos									dots			
Paros									dots			
Alte centre					diagonal	diagonal	diagonal	diagonal				

a) Ștampile amforice

Centru de producție	sec.IV				sec.III				sec.II			
Heraclea Pontica		diagonal	diagonal	cross	cross	cross						
Thasos				diagonal	diagonal							
Rhodos						diagonal						
Sinope					diagonal	diagonal	diagonal	diagonal				
Cnidos						diagonal						
Cos									dots			
Alte centre		diagonal	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal	diagonal					

b) Recipiente amforice

Numărul mare de exemplare provenite din SB, c.65 și adâncimile aproape constante la care acestea s-au aflat (la $-0,42$ m și $-0,55-0,60$ m) conferă punctului respectiv atributul unui complex arheologic închis, cu dispuneri succesive pe două nivele, ambele interperetabile și din punct de vedere al numerelor înscrise pe ștampile⁴³. Majoritatea pieselor care provin de pe nivelul inferior ($-0,55-0,60$ m) notat mai departe N II, au șansa de a fi ușor anterioare celor de pe nivelul superior (NI, la $-0,42$ m), deși ambele, marcate de ștampile amforice de Heraclea și Rhodos, se datează în prima jumătate a sec. III î.e.n. și în jurul datei de 240 î.e.n. Deși numărul de ștampile și de recipiente de Heraclea Pontică aflate în acest sector este mare, lipsesc numele lui 'Αριστοκράτης și Φιλότημος, în schimb apar altele, ale lui Διονύσιος Πασιάδας, 'Αριστο(...) — între ștampile, și din nou Διονύσιος, 'Ηρα și Λάκων, între recipiente. Pe acestea le apreciem acum ca fiind mai târzii în grupa respectivă (C) și mai apropiate de mijlocul sec. III î.e.n.⁴⁴. Cele mai târzii par vasele lui Λάκων și 'Ηρα, aflate pe N I⁴⁵, și o amorfă fragmentară de Cnidos de tip Zenon B, cu ambele torți ștampilate.

Revenind asupra structurii interne a noului lot, observăm că proporția a rămas în general, aceeași (mai puțin amforele de Sinope). În interiorul fiecărei categorii se verifică datele propuse anterior: toate cele 10 amfore heracleene aparțin aceluiași subtip I A^{46 47}; 5 dintre ele poartă ștampile de grupa a IV-a (Νικόστρατος — de două ori, Φιλότημος, Διονύσιος, Λάκων) una are ștampilă de grupa a V-a timpurie ('Ηρα) și una prezintă la baza pansei urmele unei ștampile ilizibile⁴⁸. Putem conchide, prin urmare, că amforele de tip I A constituie ambalajul ceramic cel mai bine reprezentat la Albești și pe care s-au aplicat ștampile din diverse grupe: II și III, după Brashinskii⁴⁹, IV și chiar V, după exemplarele cercetate la Albești.

Exemplarul de Rhodos recent descoperit nu aduce noutăți nici în privința formei recipientului, nici a conținutului ștampilei⁵⁰. Aparține seriei cunoscute la Albești prin ștampila eponimului Πολυκράτης, datate în al treilea sfert al sec. III î.e.n. și aproape de începutul marcării lunii (cca. 240 î.e.n.)⁵¹. În complexul la care ne-am referit (SB, c.65), amfora s-a aflat pe nivelul I și a constituit element de datare pentru celelalte materiale ceramice.

De o valoare deosebită este o amorfă fragmentară de Cnidos (inv. 37222) care prezintă pe ambele torți aceeași ștampilă: grupul de litere IH, însoțit de un semn distinct (o cruce). Vasul reprezintă singurul exemplar cunoscut nouă, capabil să ofere o imagine, fie chiar și parțială, a tipului

⁴³ Vezi mai departe, tabelul recipientelor amforice nou descoperite. Pentru ștampilele din SB, c. 65, vezi observațiile noastre mai sus, la p. 55-56.

⁴⁴ Față de exemplarele lui 'Αριστοκράτης și Φιλότημος.

⁴⁵ Vasul și ștampila lui Διονύσιος s-au aflat pe N II și probabil sînt cele mai timpurii exemplare heracleene în seria de nume aflate în SB, c.65. Caracterul literelor de pe vasul lui Λάκων ne determină să avem în vedere un nume din grupa a IV-a și nu din grupa I, pentru care vezi B.A. Vasilenko, NE, 11, 1974, 4, p. 13-14.

⁴⁶ Pentru tipurile de amfore de Heraclea Pontică descoperite la Albești, vezi la noi, Pontica 20.

⁴⁷ Ibid., vasul întreg cu numele lui 'Αριστοκράτης tot de tip I A.

⁴⁸ Vezi, de exemplu, numele Καλλίας, dispus tot pe partea inferioară a pansei unei amfore de Heraclea Pontică, la I.B. Brashinskii, NE, 5, 1965, p. 18.

⁴⁹ I.B. Brashinskii, *Greceskii keramiceskii import...*, p. 22-23.

⁵⁰ Vezi la noi, Pontica 20, p. 90 și pl. 3/10, 8/3, vasul rhodian cu ambele torți ștampilate.

⁵¹ Pentru datarea ștampilei eponimului Πολυκράτης, *ibid.*, p. 60 și catalog 125(8).

de vas „Zenon B”⁵². Caracteristicile lui — pasta, forma, dimensiunile —, sînt foarte apropiate produselor de Rhodos și ne conduc la recunoașterea în această piesă a unei imitații după forma amforei rhodiene. Cel mai bun context pentru o ștampilă identică cu a noastră nu este mai tîrziu de sec. III î.e.n.⁵³, deși tipul respectiv al amforei de Cnidos a fost datat spre sfîrșitul sec. III î.e.n. — începutul sec. II î.e.n.⁵⁴. Exemplarul de la Albești face parte probabil dintr-o perioadă mai timpurie a grupului, datată prin piesele de pe NI în al treilea sfert și spre mijlocul sec. III î.e.n.

În urma publicării integrale a materialului amforic de la Albești —, ștampile și recipiente ceramice —, sîntem în măsură să prezentăm cîteva considerații privind ansamblul acestei categorii de importuri. Pînă la studierea și altor probleme legate de cetatea de aici — alte categorii de obiecte de import sau locale, tehnică constructivă, organizare urbană, monede etc. —, aceste considerații vor avea un caracter general și se vor dovedi utile numai în măsura în care materialele amforice vin în întîmpinarea sau susțin alte observații și concluzii apropiate.

Referindu-se la aspectul cantitativ, materialul amforic s-a dovedit a fi la Albești categoria cea mai bine reprezentată între recipientele ceramice. Cum termenii de comparație cu situația altor așezări aflate în *χώρα* callatiană sau a altei colonii apropiate lipsesc, aprecierile cantitative nu pot fi sugestive decît raportate exclusiv cetății de aici. Totalul pieselor amforice studiate de noi numără 470 torți ștampilate și 58 recipiente. Un tablou al repartiției acestui material pe centre de producție, fără însă ca cifrele să definească și niște „priorități” a unuia sau altuia dintre ele, atîta timp cît din punct de vedere cronologic avem de-a face cu o succesiune și o substituție progresivă, nu face decît să ne dea o idee doar asupra „mărimii” acestor importuri.

Cele două categorii — ștampile și recipiente —, au în general aceeași configurație, mai puțin produsele de Paros, între recipiente, și categoria *Alte centre*, care este reprezentată, pentru fiecare, de materiale diferite.

Pentru ca situația să poată fi interpretabilă și din punct de vedere cronologic, anexăm două tabele (a și b) care detaliază datele pe intervale de timp de cîte un sfert de secol⁵⁵. Din compararea celor două tabele, observăm că perioadele de prezență (hașuri simple) sau prezență activă (hașuri duble) coincid, ușoarele „nepotriviri” sau „devieri” se datoresc numărului oricum mai mic de recipiente (față de ștampile) sau slabei prezențe a unui centru (vezi doar un singur recipient de Thasos de exemplu), sau a exemplarelor mai ales din perioadele de timp care marchează debutul prezenței unui centru aici. Cu alte cuvinte, fiecare din cele două categorii, luată separat — ștampile și recipiente —, este în măsură să ne dea aproximativ aceeași imagine cu privire la situația importurilor amforice la Albești.

Între primele în seria acestor importuri și în legătură directă cu începuturile existenței așezării de aici sînt produsele de Heraclea Pontică.

⁵² Pentru grupul Zenon, vezi mai sus, p. 31-32

⁵³ V. Grace, *Hesperia*, 32, 1963, 3, p. 331, n. 25

⁵⁴ Vezi mai sus, p. 32

⁵⁵ Cum nu totdeauna putem da și cifre absolut exacte, iar plasarea materialului s-a făcut nu pentru un interval strict, ci raportată la anumite date (340 sau 240 î.e.n.), sau între anumite intervale (granița secolelor IV—III sau „în jurul mijlocului secolului III”, de exemplu), în aceste tabele folosim hașuri simple sau duble (ultimile, pentru o prezență mai intensă într-o anumită perioadă) sau puncte (cînd prezența unui centru este marcată doar prin cîteva exemplare)

Categoria	Centrul de producție	Număr piese
Torți sau gîturi de amfore stampilate	Heraclea Pontică	112
	Thasos	22
	Rhodos*)	57
	Sinope	205
	Chersonesul Tauric	3
	Cnidos	24
	Cos	7
	Paros	6
	Alte centre	34

Total 470

Recipiente amforice	Heraclea Pontică	21
	Sinope	13
	Thasos	1
	Rhodos	5
	Cnidos	6
	Cos	3
	Alte centre**)	9

Total 58

Din al doilea sfert al sec. IV î.e.n. vor pătrunde, paralel și mărfuri de Thasos, pentru ca deja spre sfîrșitul secolului și, mai ales, începutul sec. III î.e.n. să fie prezente aici și celelalte trei mari exportatoare de uleiuri și vinuri: Sinope, Rhodos și Cnidos. Se conturează două perioade de vîrf a activității comerciale de aici: prima, spre sfîrșitul sec. IV și primul sfert al sec. III î.e.n., susținută de produse, în special, de Heraclea Pontică și Thasos. Prelungiri ale acestei perioade se vor întinde pînă spre mijlocul secolului, cînd va începe cealaltă perioadă „de vîrf”, care va ocupa toată jumătatea a doua a sec. III î.e.n. și care, prin amploare și diversitatea va depăși pe prima. De altfel, secolul III î.e.n. este cel mai bine reprezentat din punct de vedere al importurilor amforice, singurele, deocamdată, care dau măsura dezvoltării economice a cetății în această perioadă a existenței sale. Încetarea acestor importuri pare să se fi produs în perioada imediat următoare sfîrșitului sec. III î.e.n. Deși nu este exclus ca sfîrșitul importurilor să se plaseze și mai tîrziu, spre mijlocul sec. II î.e.n. (vezi tabelele), înclinăm să luăm în considerare doar primele decenii ale secolului: importurile sinopeene durează pînă la 183 î.e.n. (iar la Albești este posibil ca ele să dureze doar pînă la sfîrșitul sec. III î.e.n.); celelalte importuri care depășesc sec. III î.e.n. sînt puține la număr (o singură ștampilă din Chersonesul Tauric și cîteva recipiente datate larg și numai prin context arheologic). Sfîrșitul importurilor amforice la o dată, ni se pare nouă, destul de timpurie nu vrea să însemne și sfîrșitul existenței așezării de aici, ci numai marcarea unei perioade de răscruce din viața ei, datorate unor evenimente care au avut loc spre începutul secolului II î.e.n.

* Pentru ștampilele rhodiene nu am divizat numărul la doi, procedeu utilizat în astfel de situații: disproporția dintre numărul ștampilelor clar atribuite unor eponimi și producători, la noi este mare: 36 torți nume de producători și doar 15 torți sînt cu nume de eponimi.

** Am cuprins aici și exemplarul inv. 21976, cert atribuit producției de Chios.

Dincolo de aceste aprecieri, materialul amorfic de la Albești este singurul, deocamdată, care ne dă măsura concretă a stadiului unor relații greco-indigene, într-o așezare fortificată aflată în $\chi\omega\rho\alpha$ unei colonii doriene.

Caracterul omogen al loturilor studiate, succesiunea și relațiile dintre ele, și, mai ales, condițiile de descoperire oferite de săpăturile sistematice întreprinse aici, ne dau dreptul să folosim termenul de „complexul Albești”, în viitoare date de referință.

CATALOG

A. ȘTAMPILE CU MONOGRAMĂ

410(1). Inv. 33659. Albești, 1984, SD, c.90, —0,30 m (Pl. I/1; III/1)

Monogramă cu cadru pătrat. Pastă cărămidie cu multe ingrediente nisipoase și paiete de mica. Buza vasului este rulată la exterior.

Apropiat. Pridik, 1917, tabl. 16/20; Brashinskii, 1980, nr. 756 (monogramă Chersones)

411(2). Inv. 21988. Albești, 1978, SB, c.2, —0,75 m (Pl. I/2; III/2; V/1)

Toartă de amforă ($h = 0,20$ m), pastă cărămidie cu mica în compoziție, ușor aspră la pipăit; alveolă la baza torșii. Ștampila circulară cu monogramă, en-glică, dispusă în zona de curbură a torșii.

MI

412(3). Inv. 21992. Albești, 1979, SB, c. 12, —0,40—0,70 m (Pl. I/3; III/3)

Pastă asemănătoare exemplarului anterior. Ștampila rectangulară cu monogramă în relief.

Variantă, Pridik, 1917, tabl. 16/81

413(4). Inv. 14143. Albești, 1976, SB, c.7, —0,55 m (Pl. I/4; III/4)

Pastă cărămidie cu slip alburin la exterior; mica în paiete mari. Toartă mult lătită, cu secțiune elipsoidală. Ștampila constă dintr-un cerc în care se află înscris în relief un pătrat secționat.

Variantă, M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 1025

- 414(5). Inv. 14119. Albești, 1975, SB, c. 73, — 0,95—1,05 m (Pl. I/5)

Pastă bej cărămizie cu ingrediente nisipoase și mica rară. Ștampilă cu monogramă închisă într-un dreptunghi de mici dimensiuni.

- 415(6). Inv. 32383. Albești, 1981, SB, c. 141, — 0,80m(Pl. I/6; III/5)

Pastă bej cu angobă gălbuie-alburie și cu mica în paiete foarte fine și dese, asemănătoare producției de Cos. Ștampilă în cadru pătrat cu colțuri rotunjite.

- 416(7). Inv. 21991. Albești, 1978, SC, c. 57 (Pl. I/7)

Ștampilă circulară cu monogramă, dispusă în zona de curbură a tortii.

- 417(8). Inv. 14108. Albești, 1974, SB, c. 52, — 1,45 m (Pl. I/8)

Fragment din toarta și buza unei amfore din pastă cenușie, cu multe ingrediente; buza rulată la exterior. Toarta poartă arcuit, din apropierea buzei. Ștampilă rectangulară.

B. ȘTAMPILE CU NUME PROPRII ÎNTREGI

B.1. ȘTAMPILE CU NUME PROPRII ÎNTREGI ȘI PROVENIENȚA PRESUPUSĂ

B.1.1. TORTI DIN BAZINUL PONTIC

- 418(1). Inv. 31681. Albești, 1978, SA, c. 44, — 0,70 m (Pl. I/9)

Βοσπ[ορ]ίχου[υ]

Variantă de dispunere, Al. Avram, *SCIIVA*, 39, 1988, nr. 143 și fig. 13/8

- 419(2). Inv. 14385. Albești, 1977, SB, c. 121 (Pl. I/11)

Dispunere retrogradă.

Βο(σ)πο[ρίχου]

- 420(3). Inv. 34721. Albești, 1988, SB, c. 51—52, — 0,45 m (Pl. I/10; III/6)

Μυρσιλείας

Ἀττης

- 421(4). Inv. 31668. Albești, 1981 (Pl. I/12)

Μυρσιλείας

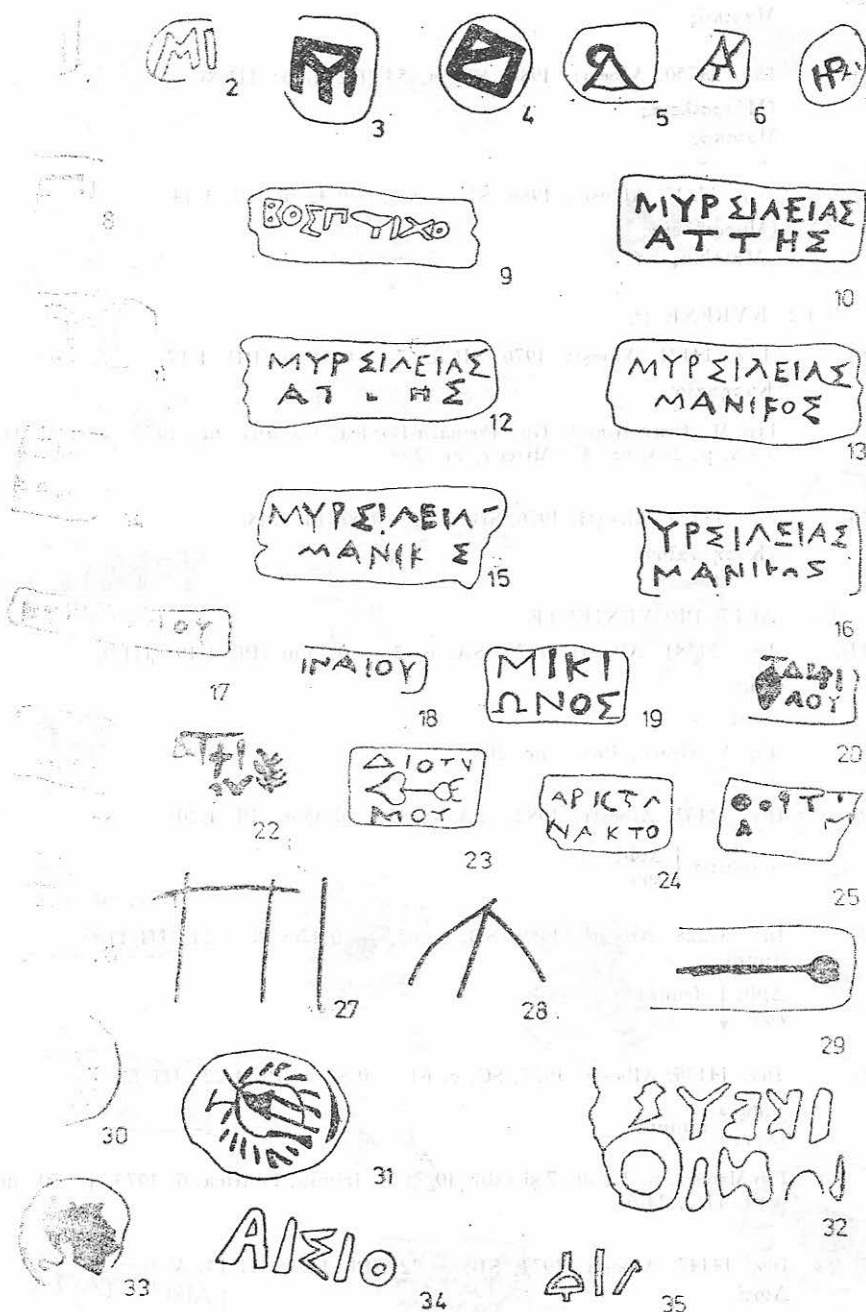
Ἀτ[ώτ]ης

- 422(5). Inv. 31680. Albești, 1978, SB, c. 44—45, — 0,20m, (Pl. I/13, III/7)

Μυρσιλείας

Μανικ[ός]

Tip D.B. Šelov, *Tanais*, 1975, nr. 601

Plansa I

- 423(6). Inv. 21601. Albești, 1976. SB, c. 5. -0,60 m (Pl. I/15)
 Μυρσιλείας
 Μανικός
- 424(7). Inv. 34750. Albești, 1980, SB, o. 53 (Pl. I/16; III/8)
 [Μ]υρσιλείας
 Μανικός
- 425(8). Inv. 37227. Albești, 1989, SB, c. 65, -0,42 m (Pl. I/14)
 [Μυρσι]λείας
 [Μανι]κός

B.1.2. KYRENE (?)

- 426(9). Inv. 14121. Albești, 1976, SB, c. 7, -0,55 m (Pl. I/17)
 Κυρηναίου
 Tip M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 1079; vezi și Dacia, 7-8, p. 263, nr. 47; Mircea, nr. 294
- 427(10). Inv. 14129. Albești, 1976, SB, c. 5, -0,50 (Pl. I/18)
 [Κυρη]ναίου

B.2. ALTE PROVENIENȚE

- 428(11). Inv. 21581. Albești, 1975 SA, c. 2, -0,75 m (Pl. I/19; III/9)
 Μικί
 ωνος
 Tip V. Grace, *Pnyx*, nr. 208
- 429(12). Inv. 32432. Albești, 1982, SA, c. 45, -0,55 m (Pl. I/20)
 ciorchine ↓ ΔιΦί
 λου
- 430(13). Inv. 37228. Albești, 1989, SB, c. 65, - 0,42m(Pl. I/21; III/11)
 frunză
 ΔιΦί ↓ frunză
 λου
- 431(14). Inv. 14136. Albești, 1977, SC, c. 61, -0,85 m (Pl. I/22; III/12)
 ΔιΦί ↑ ramură
 [?]ου
- Tip Mircea, p. 22, nr. 7 și tabl. 10/7; M. Irimia, *Pontica*, 6, 1973, p. 50, nr. 4
 și pl. 11/2, 24/6
- 432(15). Inv. 14147. Albești, 1974, SB, c. 72, (Pl. I/23; III/13; V/2)
 Διστί
 frunză; kerykeion
 ↔
 μου
 Tip Pridik, 1917, p. 142, nr. 23

ΚΡΙΣΤΟ
ΡΑΤΕΟ

ΑΡΙΣΤ
ΤΑΤΕ

ΚΡΑΤΕ

ΑΡΙΣΤΟ
ΡΑΤΕΟ

ΑΡΙΣΤ
ΡΑΤΕ

ΔΙΟΝΙΣΙΟΥ

ΑΡΙΣΤ

ΤΑΤΟΥ

ΑΔΑ

(ΤΙΜΟΥ

ΣΤΥΡΙ
ΙΝ

ΝΑΤ

Ι/Σ
Υ

ΚΡΑ

Δ

ΔΑ
ΗΔ

ΕΠΟΥ
ΣΑΝΔΡΟΥ

ΠΚΟΥ

ΣΕΥΑΛΡΟΣ
ΥΑΚΙΝΟΥ

ΑΝ
ΑΝ

ΠΑΥΣΑΝΙΑ

ΚΡΕΟΝΙΟΣ
ΠΑΤΕΡ
ΤΝΥΟΥ

- 433(16). Inv. 31694. Albești, 1981, SB, c. 134, —0,80 m (Pl. I/24)
 Ἀριστω
 νάκτο[υ]
- 434(17). Inv. 14396. Albești, 1977, SB, c. 8—9 (Pl. I/25)
 Ștampilă incomplet imprimată, cu inscripția, probabil, dispusă retrograd
 [...] $\tau\rho\omicron$ [...]
 [...]
- 435(18). Inv. 37230. Albești, 1988, SA, c. 31, —0,45—0,65 m (Pl. I/26)
 ΟΙΑΘ[...]
 3Ο|ΩΔ
 Probabil un nume dispus retrograd de tipul Ἀθανόδωρος

C. GRAFITTI

- 436(19). Inv. 32405. Albești, 1981, SA, c. 95, —0,30 m (Pl. I/27; III/10)
 Π|
- 437(20). Inv. 33662. Albești, 1984, SD, c. 82 (Pl. I/28)
 Grafitti executat pe partea interioară spre atașul superior al torșii.

Același semn, Y. Calvet, *Salamine de Cypre, III, Les timbres amphoriques*, Paris, 1972, nr. 155

D. ȘTAMPILE ANEPIGRAFICE

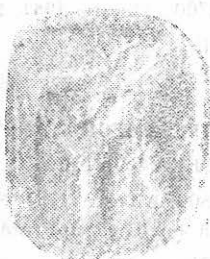
- 438(1). Inv. 32440. Albești, 1980, SB, c. 31, —0,70 m (Pl. I/30)
 Toartă lată; pastă bej-cărămizie cu paiete de mica. Ștampilă circulară: vas (?) înconjurat de un cerc perlat.
 Asemănător, Canarache, 797
- 439(2). Inv. 32635. Albești, 1983, SD, c. 21, —0,90 m
 Aceleași caracteristici de formă și pastă. La partea superioară, resturile unei ștampile circulare, mult corodate.
- 440(3). Inv. 22005. Albești, 1978, SA, c. 23, —0,50 m (Pl. I/29)
 Gît fragmentar de amforă; formă cilindrică, largă; buza rulată la exterior, Păstrează baza unei torșii cu ștampilă rectangulară, avînd simbolul „tîrs”.
 Tip L. Buzoianu, *Pontica*, 12, 1979, p. 93, nr. 58 și pl. 4/3, 20
- 441(4). Inv. 34722. Albești, 1988, SA, c. 33, —0,50 m (Pl. I/31; III/14)
 Fragment gît și toartă de amforă prezentînd caracteristici de formă și pastă specifice Rhodesului. Ștampilă circulară cu emblema „cunună de raze”.
- 442(5). Inv. 33660. Albești, 1984, SD, c. 32, —0,60 m (Pl. I/33; III/15)
 Ștampilă circulară cu „capul zeiței Athena” în relief. Iconografie asemănătoare, Pridik, 1917, tabl. 15/14

1

2

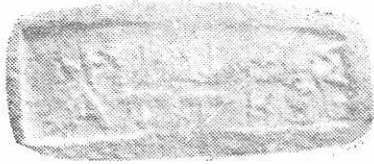
3

4

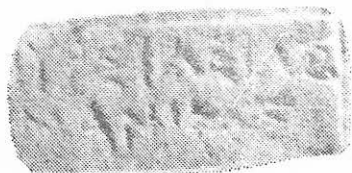
5

6

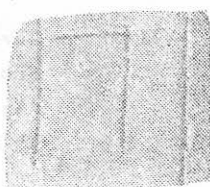
7

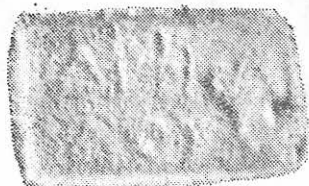
8

9

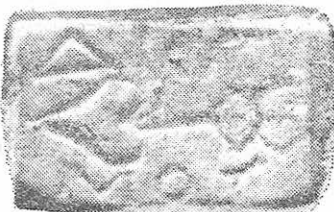
10

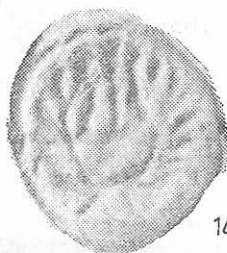
11

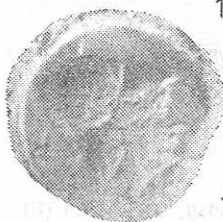
12

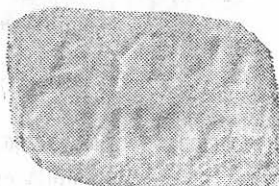
13

14

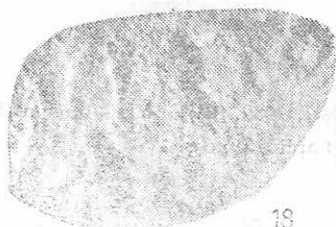
15

16

17

18

19

E. CĂRĂMIZI ȘTAMPILATE

- 443(1). Inv. 31700. Albești, 1981, SB, c. 131 (Pl. I/32; III/16)
 ΣΥΝΗ
 ΟΙΗΩ

F. ȘTAMPILE AMFORICE NOU APĂRUTE

F.1. HERACLEA PONTICĂ

- 444(96)*. Inv. 35809. Albești, 1987, SE, c. 39, —0,50 m (Pl. I/34; III/17)
 Ștampilă englică aplicată pe git.
 ΑΙΣΙΟ[Σ]
- 445(97). Inv. 37232. Albești, 1989, SB, c. 49—53, —0,55 m (Pl. II/1, III/18)
 Ștampilă englică aplicată pe toartă.
 Ἀριστο
 κράτεος
- 446(98). Inv. 34714. Albești, 1988, SB, c. 38, —0,65 m (Pl. II/2; III/12)
 Ștampilă englică aplicată pe toartă.
 Ἀρ[ι]στ[ο]
 [κ]ράτεο[ς]
- 447(99). Inv. 34712. Albești, 1988, SA, c. 34, —0,50 m (Pl. II/3, IV/1)
 Ștampilă englică aplicată pe toartă.
 Ἀριστο
 κράτε[ος]
- 448(100). Inv. 34726. Albești, 1988, SA, c. 34, —0,10—0,55 m (Pl. II/4; IV/2)
 Ștampilă englică aplicată pe toartă.
 Ἀριστο
 [κ]ράτεος
- 449(101). Inv. 34727. Albești, 1988, SA, c. 34, —0,10—0,55 m (Pl. II/5; IV/3)
 Ștampilă englică aplicată pe toartă.
 Ἀριστο
 [κ]ράτε[ος]
- 450(102). Inv. 37236. Albești, 1989, SB, c. 63 (Pl. II/7)
 Ștampilă englică aplicată pe toartă.
 Ἀριστ[ι]
 [ππου]?
- 451(103). Inv. 37233. Albești, 1989, SB, c. 63, —0,63 m (Pl. II/6; IV/4)
 Ștampilă în relief aplicată pe git.
 Ατο υαίου
- 452(104). Inv. 37237. Albești, 1989, SB, c. 65, —0,55—0,60 m (Pl. II/8)
 Ștampilă în relief aplicată pe toartă.
 [Νικος]κράτου

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

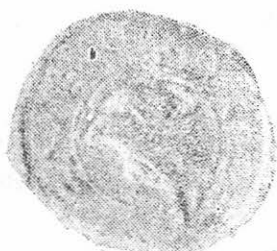
11

12

13

14

15

16

17

- 453(105). Inv. 37235. Albești, 1989, SB, c. 65, — 0,55—0,50 m (Pl. II/9; IV/5)
 Ștampilă englică aplicată pe gît; dispunere retrogradă(?)
 [Πῆσι]δδζ
 Vezi Pontica, 19, p. 53, nr. 52 și pl. II/52
- 454(106). Inv. 37238. Albești, 1989, SB, c. 65, — 0,55—0,60 (Pl. II/12; IV/6)
 Fragment gît; ștampilă englică parțial conservată dispusă retrograd; tot pe gît, dipinti.
 Πζ[σ]ιζ[δζ]
- 455(107). Inv. 34728. Albești, 1988, SA, c. 34, — 0,10—0,70 m (Pl. I/35; IV/7)
 Ștampilă englică aplicată pe gît.
 Φλ[ο]
 [τῆλου]
- 456(108). Inv. 34744. Albești, 1988, SB, c. 38—39, — 0,55 m (Pl. II/10; IV/8)
 Ștampilă englică aplicată pe gît.
 [Φῶλο]
 τῆλου
- 457(109). Inv. 34729. Albești, 1988, SA, c. 37—44, — 0,55 m (Pl. II/11; IV/9)
 [Σ]ῶτρος
 emblema stearsă
 [ῆ]πιν[...]
- 458(110). Inv. 34730. Albești, 1989, SB, c. 92 (Pl. II/13; IV/10)
 [...]λς
 [...]
- 459(111). Inv. 37234. Albești, 1989, SB, c. 53, — 0,40—0,80 m (Pl. II/14)
 Ștampilă în relief aplicată pe gît.
 KPA
- 460(112). Inv. 34731. Albești, 1988, SB, c. 49 (Pl. II/15; IV/11)
 Ștampilă englică aplicată pe gît.
 [...] Δ

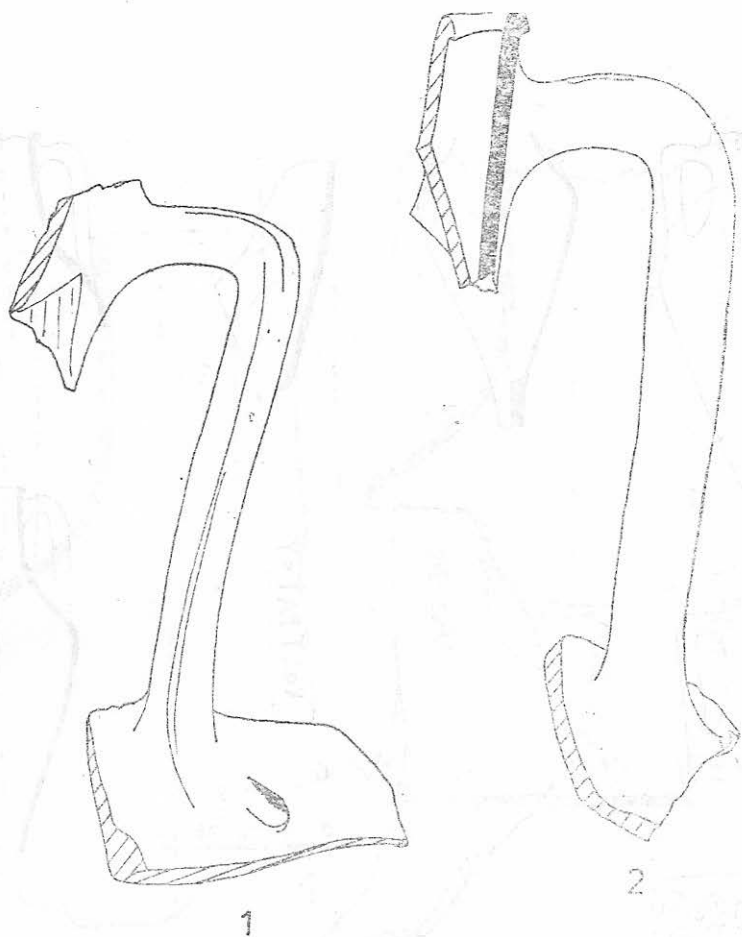
F.2. RHODOS

F.2.1. NUME DE EPONIMI

- 461(49)** Inv. 32382. Albești, 1989, SB, c. 38, — 0,60 m (Pl. II/16)

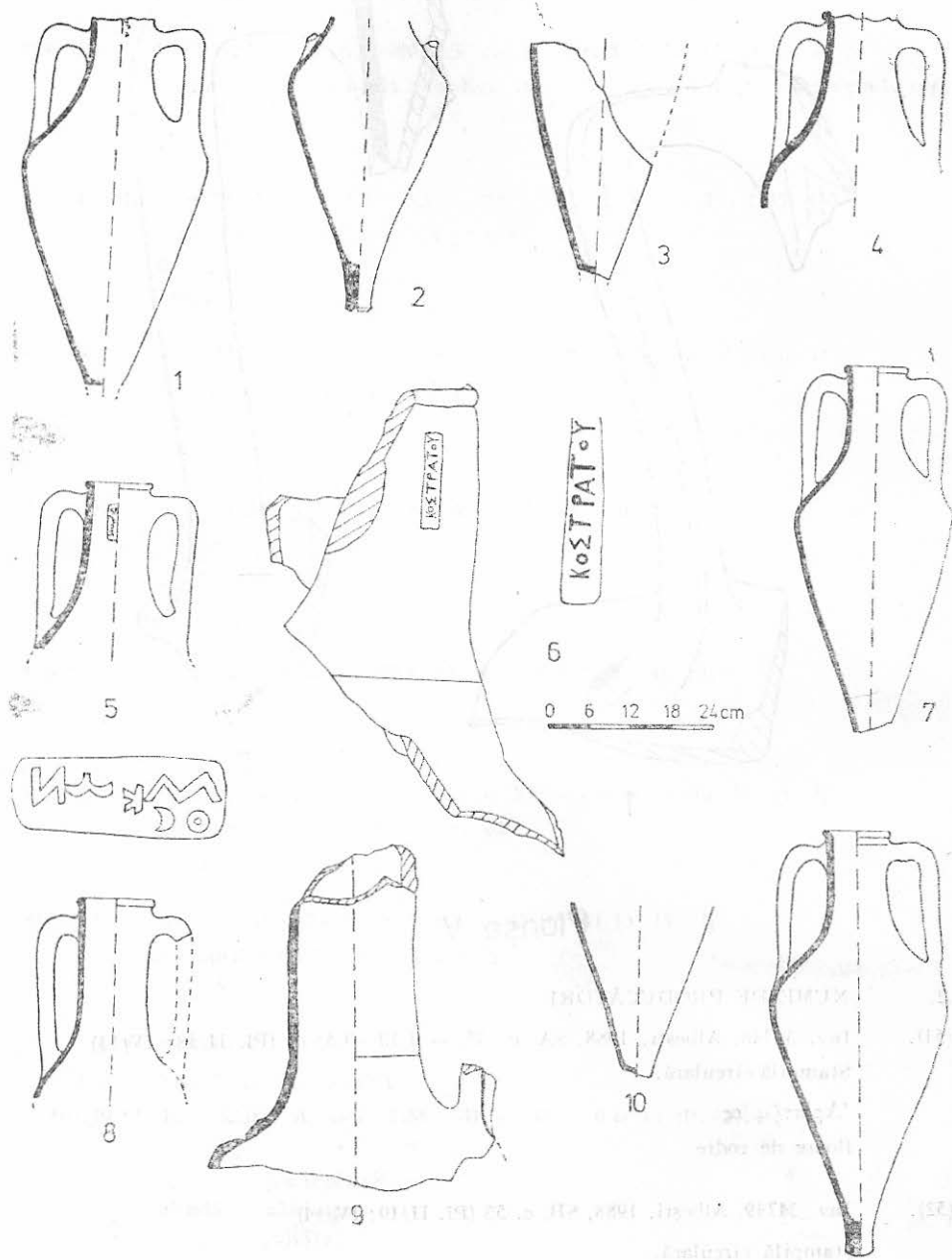
oglindă [ἐπ'ἑρπέωςK]
 αλλ[ικρσ]
 [τ]ῖδ[α]

- 462(50). Inv. 37225. Albești, 1989, SB, c. 65, — 0,42 m (Pl. II/17; IV/12) ⚭
 ἐπὶ 'Ον[α]
 σάνδρου

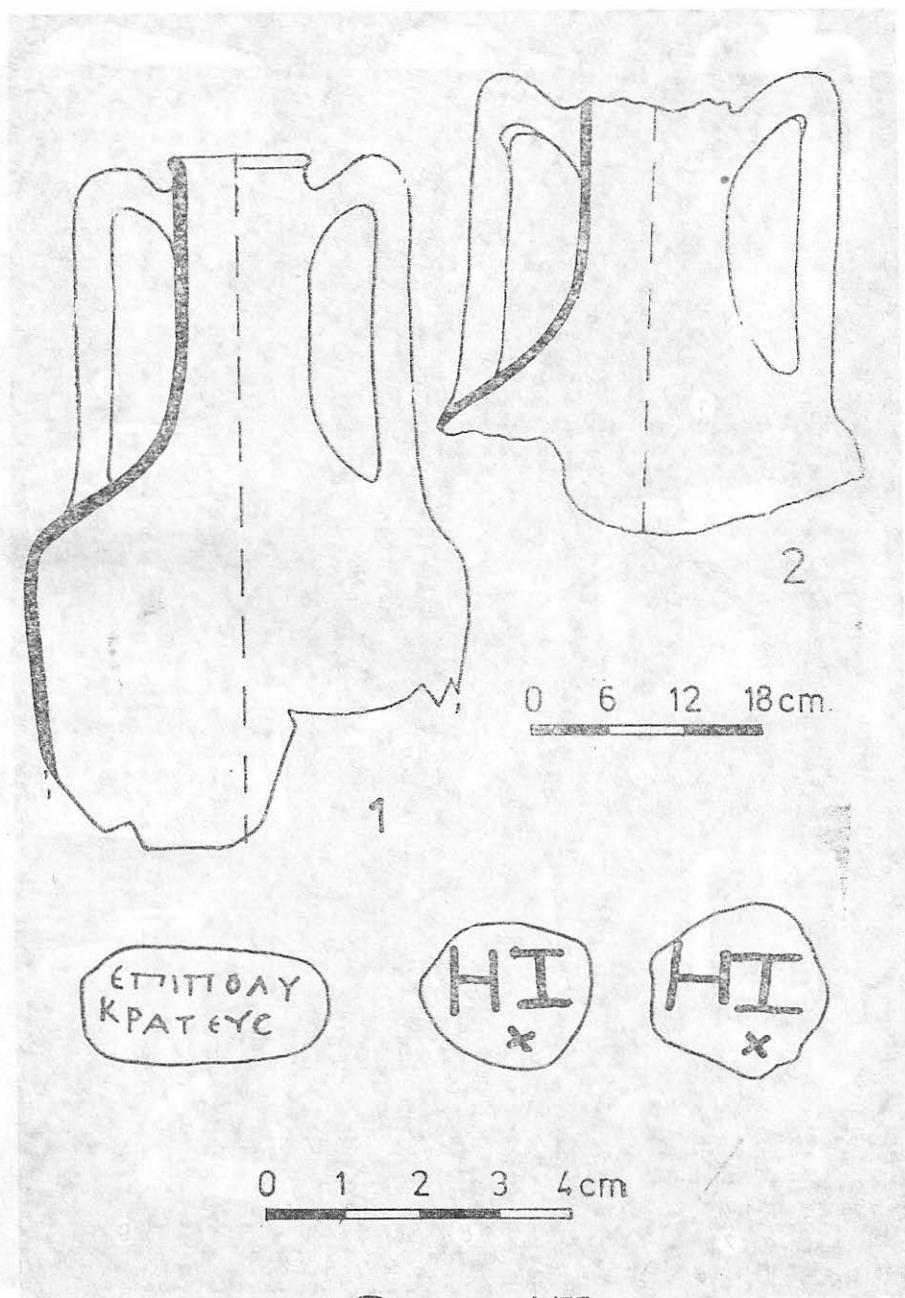

Planşa V

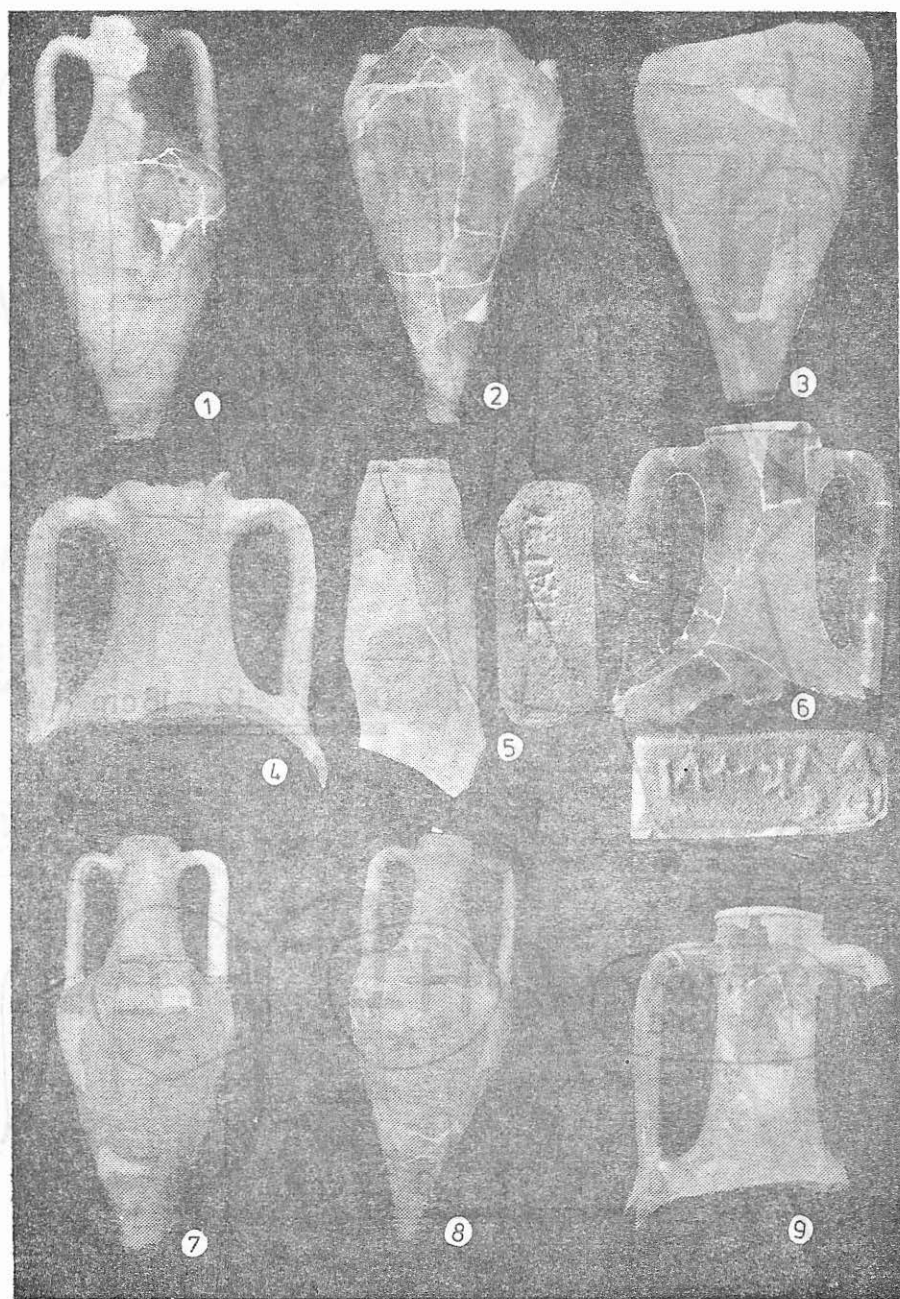
- F.2.2. NUME DE PRODUCĂTORI
- 463(51). Inv. 34748. Albești, 1988, SA, c. 35, — 0,10—0,55 m (Pl. II/18; IV/13)
Ștampilă circulară.
Ἀρίστ[...]
floare de rodie
- 464(52). Inv. 34749. Albești, 1988, SB, c. 53 (Pl. II/19; IV/14)
Ștampilă circulară.
Ἑλλανίκου
floare de rodie
- Tip V. Grace, *Pnyx*, nr. 100; vezi și M. Gramatopol, Gh. Poenaru Bordea, *Callatis*, nr. 758

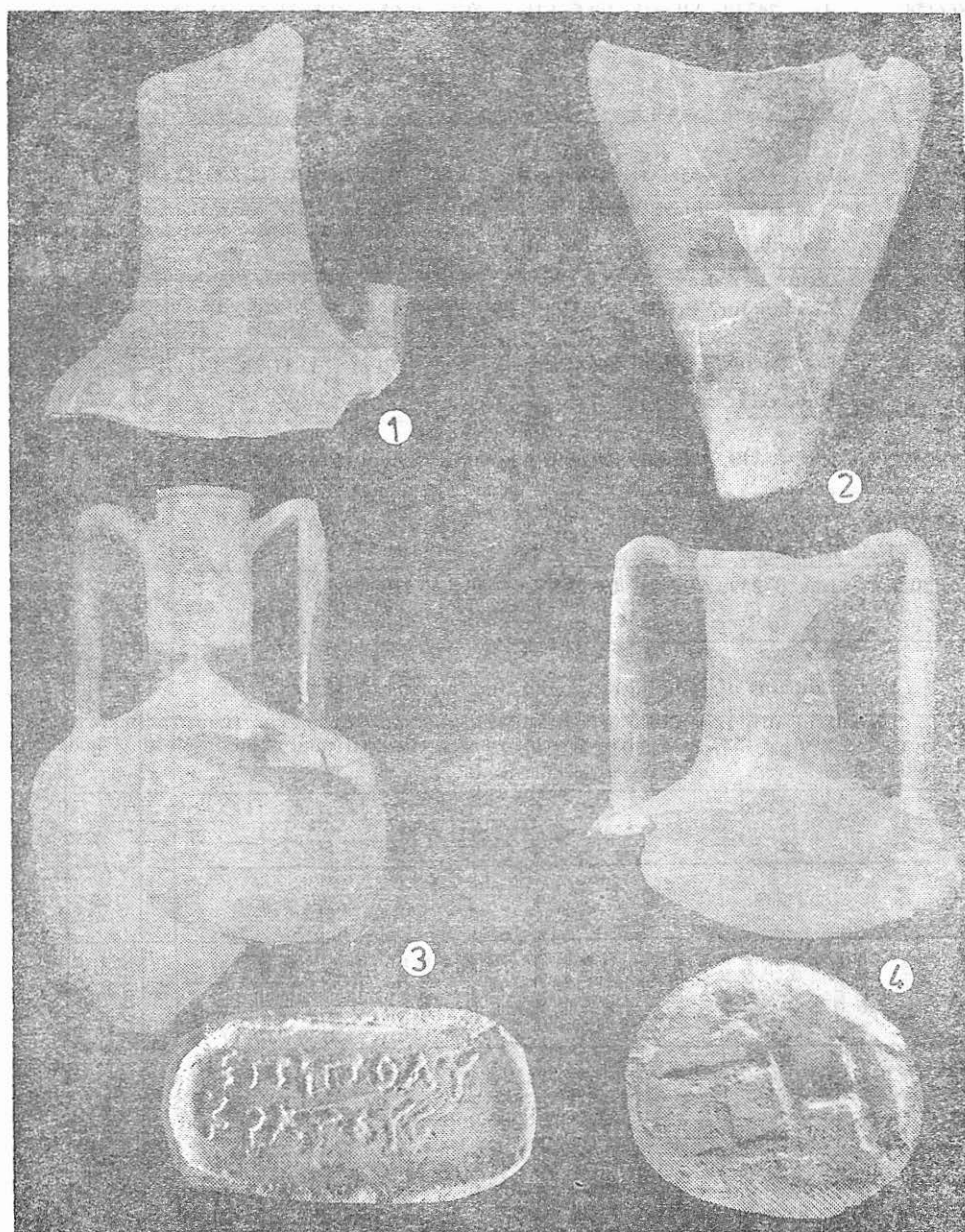
Planșa VI

Planşa VII

PLANȘA VIII

PLAȘA IX

- 465(53). Inv. 37231. Albești, 1989, SB, c. 65. — 0,35–0,50 m (Pl. II/21)
Θεούδωρος
Υακιν[θίου]
- 466(54). Inv. 34719. Albești, 1988, SB, c. 58. — 0,65 m (Pl. II/24; IV/15)
Κρέοντος
Πεταγει
τύου
- 467(55). Inv. 37223. Albești, 1989, SB, c. 65. — 0,55 m (Pl. II/25; IV/16)
Ștampilă circulară; înaintea primei litere din inscripție, apare o hastă verticală.
Μυησιθεος
floare de rodie
Asemănător, Pridik, 1917, p. 136, nr. 106
- 468(56). Inv. 34709. Albești, 1988, SA, c. 33. — 0,50 m (Pl. II/23, IV/17)
Πανσυνία
- 469(57). Inv. 35810. Albești, 1984, SD, c. 90. — 0,30 m (Pl. II/20)
[...]ρίκου

F.3 SINOPE

- 470(205). Inv. 37239. Albești, 1989, SB, c. 43–53 (Pl. II/22)
AN [...]
AN [...]
Probabil o ștampilă de producător imprimată de două ori.

* Numărul din paranteză urmează *Catalogul ștampilelor din Heraclea Pontică*, din Pontica, 19, 1986, p. 58. Aceeași ordine o urmează, în continuare, produsele de Rhodos și Sinope.

AMFORE NOI DESCOPERITE

Nr. crt.	Nr. inv.	Condiții de descoperire	Centrul de producție	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	D	D ₁	D ₂	D ₃	D:H	Tip	Ștampilă	Planșă
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1	37341	SB, c. 65, -0,35, -0,50 m	Heraclea Pontică	0,535	0,205	0,33	0,185	—	0,243	0,09	—	—	—	IA	HPA	6/1; 8/1
2	37242	„	Heraclea Pontică	—	—	0,425	—	—	0,234	—	—	0,04	—	IA	—	6/2; 8/2
3	37243	SB, c. 65 -0,55-0,60 m	Heraclea Pontică	—	—	0,35	—	—	0,226	—	—	—	—	IA	—	6/3; 8/3
4	37244	SB, c. 64, -0,45	Heraclea Pontică	—	0,225	—	0,18	0,17	0,245	0,10	—	—	—	IA	Νικέσπρατος	6/4; 8/4
5	37245	SB, c. 63, -0,40m	Heraclea Pontica	—	0,290	—	—	0,20	—	0,095	—	—	—	IA	Νικέσπρατος	6/6; 8/5
6	37229	SB, c. 65, -0,42m	Heraclea Pontica	—	0,248	—	0,215	0,18	0,230	0,10	0,095	0,04	—	IA	Λάκωνος	6/5; 8/6
7	37246	SB, c. 65 -0,55-0,60 m	Heraclea Pontica	0,53	0,210	0,32	0,185	0,165	0,24	0,08	0,087	—	—	IA	Διόγνου[σίου]	6/7; 8/7
8	37247	SB, c.65, -0,35-0,50 m	Heraclea Pontica	0,63	0,24	0,39	0,20	0,16	0,25	0,09	—	—	—	IA	urme de ștampilă la partea inferioară a pansei	6/11; 8/8
9	37248	SB, c. 65, -0,55-0,60 m	Heraclea Pontica	—	0,29	—	0,22	0,23	0,226	0,12	0,109	—	—	II	—	6/8; 8/9
10	37249	—	Heraclea Pontica	—	0,235	—	—	—	0,22	0,095	—	—	—	IA	Φιλοτίμου	6/9; 9/1
11	37250	SB, c. 65, -0,55-0,60 m	Heraclea Pontica	—	—	0,255	—	—	0,21	—	—	—	—	—	—	6/10; 9/2
12	37221	SB, c. 65, -0,42	Rhodos	0,545	0,31	0,31	0,23	0,22	0,35	0,11	0,11	—	—	—	ερ. Πολυκράτης	7/1; 9/3
13	37222	SB, c. 65, -0,42m	Cnidos	0,295	0,236	—	0,235	0,19	0,332	0,115	—	—	—	—	ΠΗ	7/2; 9/4

INDICE DE NUME

Ἀθηνόδωρος(?)	— 435(18)
Ἀριστ(...)	— 463(51)
Ἀρίστιππος(?)	— HP., 450(102)
Ἀριστοκράτης	— HP., 445(97) — 449(101)
Ἀριστος	— HP., 451(103)
Ἀριστῶναξ	— 433(16)
Ἀττης	— 420(3)
Ἀτῶτης	— 421(4)
Βοσπόριχος	— 418(1) — 419(2)
Διονύσιος	— HP., 451(103)
Δίφιλος	— 429(12) — 431(14)
Διώτιμος	— 432(15)
Ελλάνικος	— RH., 464(52)
Ἡρα	— 416(7)
Θεόδωρος	— RH., 465(53)
Καλλικρατίδας	— RH., 461(49)
Κρα	— HP., 459(111)
Κρέων	— RH., 466(54)
Μανικός	— 422(5) — 425(8)
ΜΙ	— 411(2)
Μικίων	— 428(11)
Μνησίθης	— RH., 467(55)
Μυρσιλείας	— 420(3) — 425(8)
Νικόστρατος	— HP., 452(104)
Ὀνόσανδρος	— RH., 462(50)
Πασιάδας	— HP., 453(105) — 454(106)
Πανσανίας	— RH., 468(56)
Σάτυρος	— HP., 457(109)
Φιλότιμος	— HP., 455(107) — 456(108)

INDICE DE SIMBOLURI

capul zeiței Athena	— 442(5)
ciorchine	— 429(12)
cunună de raze	— 441(4)
floare de rodie	— 463(51) — 464(52); 467(55)
frunză	— 430(13)
frunză și kerykeion	— 432(15)
oglinză(?)	— 461(49)
ramură	— 431(14)
țirș	— 440(5)
vas (?)	— 438(1)

POUR UN CATALOGUE COMPLET DES IMPORTATIONS AMPHORQUES À ALBEȘTI
(dép. de CONSTANTZA)

Résumé

M. BĂRBULESCU, L. BUZOIANU, N. CHELUȚĂ-GEORGESCU

Le but de cet article est de présenter une vue d'ensemble sur les importations amphoriques de la cité gréco-indigène d'Albești. Cet ouvrage qui est structuré en plusieurs articles, présente tout d'abord quelques catégories d'estampilles provenant de centres de production qui n'ont pas été identifiés (bien que les hypothèses ne manquent pas).

Dans cette catégorie on a inclus les estampilles à monogramme, des estampilles aux noms propres, des estampilles anépigraphiques et des briques estampillées.

Outre cette classe, un chapitre de l'*Addenda* présente par catégories (estampilles et réci-pients céramiques), les nouveaux matériaux parus à la suite des recherches archéologiques.

Un chapitre final présente des données générales offertes par l'étude exclusif du matériel amphoriques. Ces données pourront être vérifiées ultérieurement par l'analyse d'autres problèmes ayant à leur centre l'habitation d'Albești.

Pour le moment, il faut noter le caractère homogène du lot d'estampilles et de réci-pients amphoriques d'Albești.

La priorité chronologique d'un centre de production par rapport aux autres centres n'est pas vraisemblable: il s'agit seulement de successions et de substitutions.

Il faut toutefois remarquer que les produits de la Héraclée Pontique occupent une place de choix dans la série de ces importations, étant en liaison directe avec les commencements de l'habitation d'Albești. À partir du deuxième quart du IVe siècle av. n. è. on remarque la présence de marchandises de Thasos; vers la fin du IVe et surtout au commencement du IIIe siècle av. n. è. apparaissent les autres trois grands centres exportateurs d'huile et de vin: Sinope, Rhodos, et Cnidos. Le mieux représenté du point de vue des importations amphoriques est le IIIe siècle av. n. è. La cessation de ces importations à Albești s'est produit dans la période ultérieure à la fin du IIIe siècle av. n. è. ce qui ne signifie pas la fin de l'existence de l'habitation, mais seulement une période décisive due à des événements qui ont eu lieu vers le commencement du IIe siècle av. n. è.

Le caractère homogène des lots analysés, la succession chronologique et les relations réciproques et surtout les découvertes occasionnées par les fouilles systématiques imposent l'emploi du terme „*complexe Albești*” dans les futures études de référence.